

ZNAČILNOSTI
STAREJŠEGA
PREBIVALSTVA
V SLOVENIJI –
PRVI REZULTATI
RAZISKAVE
SHARE

Inštitut za ekonomska raziskovanja
Institute for Economic Research

Urednik: dr. Boris Majcen

KAZALO

Boris Majcen: Uvodnik.....	5
Saša Mašič: Ozadje in metodološki vidiki raziskave SHARE.....	9
I. Valentina Prevolnik Rupel: Uvod v sklop »Zdravje in dolgotrajna oskrba«.....	21
I.1 Andrej Srakar: Zdravstveno stanje starejših oseb: primerjava samoocene zdravstvenega stanja in objektivnih kazalnikov	27
I.2 Vladimir Lavrač, Andrej Srakar: Kognitivne sposobnosti starejših.....	37
I.3 Saška Roškar: Želja po smrti in različni vidiki samomorilnosti med starejšimi odraslimi v Sloveniji.....	50
I.4 Helena Jeriček Klanšček: Depresija med starejšimi.....	62
I.5 Rok Hren, Valentina Prevolnik Rupel, Andrej Srakar: Analiza uporabe zdravstvenih storitev pri starejših Slovencih: prvi rezultati 4. vala raziskave SHARE.....	75
I.6 Valentina Prevolnik Rupel, Rok Hren, Andrej Srakar: Analiza izdatkov iz žepa za zdravstvo: rezultati na podlagi 4. vala raziskave SHARE.....	83
I.7 Helena Koprivnikar: Kajenje tobaka med prebivalci Slovenije, starimi 50 let in več.....	94
I.8 Matej Gregorič, Vida Fajdiga Turk, Urška Blaznik: Prehranske navade za krepitev zdravja med starejšimi odraslimi.....	105
I.9 Urška Blaznik, Matej Gregorič, Vida Fajdiga Turk: Prehranski status starejših odraslih: oskrba s tekočinami in beljakovinami.....	116
I.10 Vida Fajdiga Turk, Matej Gregorič, Urška Blaznik: Čezmerna hranjenost in debelost med starejšimi odraslimi.....	132
I.11 Renata Slabe Erker, Tjaša Bartolj: Telesna (ne)aktivnost starejših v Sloveniji.....	141
I.12 Eva Zver, Andrej Srakar: Mere oviranosti kot podlaga za ocenjevanje zdravih let življenja in potreb po dolgotrajni oskrbi.....	150

II. Nada Stropnik:	
Uvod v sklop »Socialna vključenost«.....	167
II.1 Nada Stropnik, Andrej Srakar:	
Tveganje relativne revščine in subjektivno občutenje revščine med prebivalstvom, starim 50 let in več.....	171
II.2 Srna Mandič:	
Stanovanjske razmere in mobilnost starejšega prebivalstva – Slovenija v primerjalni perspektivi.....	183
II.3 Ivo Lavrač:	
Kako lahko starejši prilagodijo svojo stanovanjsko potrošnjo svojim padajočim dohodkom.....	196
II.4 Maša Filipovič Hrast, Andrej Srakar:	
Socialna izključenost: primerjava Slovenije z evropskimi državami.....	206
II.5 Valentina Hlebec, Maša Filipovič Hrast:	
Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji.....	215
II.6 Maša Filipovič Hrast:	
Medsosedski odnosi: Primerjava Slovenije z evropskimi državami.....	225
II.7 Mateja Nagode, Andrej Srakar:	
Neformalni oskrbovalci: kdo izvaja neformalno oskrbo, v kolikšnem obsegu in za koga.....	232
III. Tine Stanovnik:	
Uvod v sklop »Aktivno staranje in upokojevanje«.....	247
III.1 Andrej Srakar, Boris Majcen:	
Značilnosti delovnih mest pri starejših zaposlenih: podatki SHARE držav in Slovenije.....	249
III.2 Boris Majcen, Andrej Srakar:	
Bolniški stalež starejših zaposlenih: podatki SHARE držav in Slovenije.....	263
III.3 Andrej Srakar:	
Samozaposleni in prekarni delavci v državah SHARE: nekaj osnovnih ugotovitev.....	274
III.4 Barbara Ferik:	
Upokojevanje in pokojnine ter aktualni problemi staranja prebivalstva na področju pokojninskega sistema.....	283

uvodnik

Tako kot na primer fiziki potrebujejo raziskovalno infrastrukturo CERN, da bi lahko razumeli fiziko delcev, tudi raziskovalci na področju družboslovja potrebujemo raziskovalno infrastrukturo v obliki programskih orodij in urejenih baz podatkov, ki predstavljajo morda za mnoge nenavaden, a vendar še kako uporaben raziskovalni laboratorij. Raziskave na področju zdravstvenih, socialnih in ekonomskih značilnostih staranja prebivalstva terjajo infrastrukturo v obliki lahko dostopnih mikrobaz podatkov o zdravju, delu, ekonomskih in socialnih razmerah posameznikov v procesu staranja, kot tudi o njihovi kakovosti življenja in blagostanju.

5

Evropska komisija je staranje prebivalstva prepoznala kot enega največjih izzivov 21. stoletja za Evropo. Evropski svet in Evropski parlament je pozvala k »proučitvi možnosti za vzpostavitev longitudinalne ankete o staranju v sodelovanju z državami članicami« in raziskava SHARE dejansko predstavlja ustrezen odgovor.

SHARE je mednarodna interdisciplinarna longitudinalna raziskava, ki ugotavlja ekonomske, zdravstvene in socialne razmere posameznikov, starejših od 50 let. Z izgrajevanjem infrastrukture mikropodatkov, potrebnih za razumevanje staranja posameznika in družbe kot procesa v času, postavlja znanstveno podlago za empirično raziskovanje procesa staranja mnogim vedam: demografiji, ekonomiji, medicini, gerontologiji in sociologiji. Hkrati omogoča bolj kakovostno načrtovanje ustreznih ukrepov na številnih področjih, ki jih proces staranja prizadene: pokojninski sistem, sistem zdravstva in sistem dolgotrajne oskrbe, trg dela, socialno skrbstvo in socialno politiko ter stanovanjsko področje. To je za Slovenijo še posebej aktualno, saj je Slovenija ena od držav EU, ki je med najbolj izpostavljenimi procesu staranja prebivalstva. Stanja, problemov in tudi potenciala starejšega dela prebivalstva v Sloveniji ne poznamo dovolj, saj so obstoječe evidence pomanjkljive, slabo povezane in nekonsistentne, kar onemogoča kakovostno raziskovalno delo ter vpogled v stanje in predlaganje smeri sistemskih rešitev in konkretnih ukrepov.

SHARE kot edinstvena raziskovalna infrastruktura v svetu temelji na ex ante harmonizaciji vprašalnika med državami, kar omogoča primerjavo med učinki različnih sistemov države blaginje (kot so pokojninski in zdravstveni sistem) na blagostanje, zdravje, ekonomski status, upokojevanje in socialno vključenost starejšega prebivalstva. S svojo interdisciplinarnostjo raziskava SHARE zapolnjuje sedanji raziskovalni vakuum med proučevanjem na eni strani ekonomsko-socialnih in na drugi strani zdravstvenih ter drugih z njimi povezanih učinkov procesa staranja na ravni posameznika in družbe. Različni moduli vprašalnika, ki temelji na osebni računalniško podprtem anketiranju posameznikov, tako obsegajo številne zdravstvene, psihološke, ekonomske in socialne spremenljivke. In ne nazadnje, poudariti je treba, da je staranje proces in ne stanje. Zato je treba procese staranja proučevati v času, za kar potrebujemo longitudinalne podatke, ki jih SHARE pridobiva s ponavljajočim se anketiranjem istih posameznikov. S tako

zbranimi podatki lahko ugotavljamo vzročnost oziroma lahko analiziramo učinke reform na številnih področjih, ki dejansko potekajo v državah EU in predstavljajo nekakšen naravni laboratorij za proučevanje posledic posameznih ukrepov na vedenje in blagostanje prebivalcev.

Slovenija je prepoznala nujnost vključitve v raziskavo SHARE in z njeno vključitvijo v Načrt razvoja raziskovalnih infrastruktur 2011–2020 omogočila priključitev Slovenije k že obstoječi družini držav SHARE in k izvedbi četrtega vala raziskave, ki sta mu sledila še peti in šesti val, trenutno pa že potekajo intenzivne pripravljalne aktivnosti za sedmi val. Vzpostavitev infrastrukture SHARE je prvi tovrstni znanstveni projekt v Sloveniji, je most do odličnih znanstvenikov in znanstvenih ustanov v Evropi in širše ter s tem izjemnega pomena za celotno slovensko znanstveno skupnost in tudi za družbeni razvoj Slovenije.

6

Infrastruktura SHARE se dejansko že intenzivno uporablja pri pripravi analitičnih podlag za reformo dolgotrajne oskrbe in zdravstva ter za pripravo bele knjige v okviru priprav na prihodnjo reformo pokojninskega sistema. Tako smo analizirali značilnosti neformalne dolgotrajne oskrbe, ocenili število prejemnikov te oblike oskrbe v Sloveniji ter pripravili analizo socialne izključenosti in neizpoljenih potreb po dolgotrajni oskrbi.

Z idejo o pripravi monografije, ki naj bi na povsem poljuden način prikazala sliko populacije 50+ v luči nekaterih ključnih strukturnih reform, ki se v Sloveniji trenutno tudi pripravljajo, smo želeli doseči kar nekaj ciljev hkrati: približati bazo podatkov slovenski raziskovalni skupnosti in jo s tem zainteresirati za nadaljnjo in redno uporabo podatkov SHARE pri njihovem znanstvenem in tudi razvojnem raziskovalnem delu, ter predstaviti nekaj možnosti uporabe baze podatkov tako širši slovenski javnosti kot načrtovalcem ekonomske politike. Pri tem naj poudarim, da smo s številnimi prispevki v monografiji dejansko le rahlo odstrli zaveso do mnogih možnih analiz izjemno bogatega nabora podatkov, ki je na razpolago. Če se bo posamezni bralec vprašal: »Zakaj pa še tega niso analizirali?« ali pripomnil: »Tega področja pa se sploh niso dotaknili«, potem bomo lahko samo veseli, saj smo enega od zastavljenih ciljev očitno dosegli – namreč, da smo vzbudili zanimanje za »še nekaj več«. Verjamem, da bo tako in da bo monografija predstavljala začetek plodnega raziskovalnega dela številnih domačih, pa tudi tujih raziskovalcev na številnih področjih, ki jih podatkovna baza SHARE omogoča.

zahvale

Prvi in najpomembnejši, ki si zaslužijo iskreno zahvalo, so anketiranci, ki so radodarno in z razumevanjem žrtvovali svoj čas za izpolnitev vprašalnika SHARE. Brez njih ne bi bilo raziskave SHARE, kot tudi ne njene izjemne raziskovalne infrastrukture, ki se uspešno gradi že vrsto let. Kot uredniki, avtorji in še posebej kot raziskovalci upamo, da jim je bilo sodelovanje v anketi zanimivo, da so se zavedali vrednosti in pomena tega dela in, seveda, da bodo še naprej sodelovali v raziskavi.

7

Zahvala gre tudi ekipi Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, ki je z veliko požrtvovalnostjo in trdim delom uspešno izvedla četrti val raziskave na terenu. Skupaj smo še pravočasno ujeli »skupni vlak« terenskega dela. Brez tega četrtega vala v Sloveniji ne bi bilo.

Brez razumevanja predstavnikov Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo RS in seveda tudi Vlade RS o nujnosti vzpostavitve raziskovalne infrastrukture tudi na tem področju, ki se je udeležila v uvrstitvi raziskave SHARE v Načrt razvoja raziskovalnih infrastruktur, raziskave SHARE v Sloveniji ne bi bilo. Menim, da se lahko zahvalim v imenu celotne raziskovalne skupnosti, domače in tuje, za to podporo, da se je Slovenija lahko vključila v družino držav SHARE.

Zahvaljujem se naši sodelavki, operativni vodji SHARE v Sloveniji, Saši Mašič, ki je izdelala vsebinski okvir monografije in požrtvovalno pomagala pri pripravi ustreznih baz podatkov, potrebnih za izdelavo analiz na izbranih področjih. Zahvala gre tudi vsem trem urednikom posameznih področij, Nadi Stropnik, Valentini Prevolnik Rupel in Tinetu Stanovniku, za njihovo urednikovanje in seveda vsem avtorjem, ki so se odzvali povabilu in pripravili zanimive prispevke ter bili neskončno potrpežljivi ob čakanju na izid monografije. In ne nazadnje, brez Andreja Srakarja, ki je ves čas priprave posameznih prispevkov intenzivno sodeloval z avtorji, pripravljal oziroma pomagal pri pripravi baz podatkov, izračunih in analizah, monografije ne bi bilo – iskrena hvala za veliko opravljeno delo.

Dr. Boris Majcen

direktor Inštituta za ekonomska raziskovanja in vodja projekta SHARE Slovenija